

En temps
dels visigots
al territori
de València

En temps dels visigots al territori de València

MUSEU DE PREHISTÒRIA DE VALÈNCIA

Del 18 de desembre de 2019 al 28 de juny de 2020

Organitza:

Hi col·laboren:

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA

AJUNTAMENT de
RIBA-ROJA DE TÚRIA

Ajuntament de Liria

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

President

Antoni Francesc Gaspar Ramos

Diputat de Cultura

Xavier Rius i Torres

MUSEU DE PREHISTÒRIA DE VALÈNCIA

Directora

María Jesús de Pedro Michó

Cap Unitat de Difusió, Didàctica i Exposicions

Santiago Grau Gadea

EXPOSICIÓ

Comissaris

Esperança Huguet Enguita
Josep María Macias Solé
Albert Vicent Ribera i Lacomba

Assessorament científic

Miquel Rosselló Mesquida

Projecte museogràfic

Miguel Ángel Navarrete Santana
Francesc Chiner Vives

Coordinació tècnica

Santiago Grau Gadea
Eva Ferraz García

Coordinació muntatge

Francesc Chiner Vives
Isabel Carbó Dolz

Disseny gràfic

Espirelius

Restauració materials arqueològics

Trinidad Pasíes Oviedo, Ramon Canal Roca, Ester Antón García, Noel Ginés Salas Fariñas, Francesca d'Aniello, Betlem Martínez, Raquel Santamaría

Reproduccions peces arqueològiques

Arca Arqueologia y Patrimonio

Dibuixos

Pilar Mas Hurtuna

Programa didàctic

Laura Fortea Cervera
Eva Ripollés Adelantado
Aurora Bellver Jiménez

Difusió i xarxes socials

Begonya Soler Mayor
Francisco Pavón Tudela

Gestió administrativa

Remedios Cardona Soler
Ana Beltrán Olmos
Cristina Richarte Martínez

Disseny cartell i material de difusió

Espirelius

Impressió material de difusió

Impremta Provincial de la Diputació de València

Traducció i correcció texts sala al valencià i castellà

Joaquim Abarca Pérez

Traducció texts sala a l'anglès

Michael Maudsley

Traducció textos sala a l'italià

Centro G. Leopardi

Fons exposats

Diputació de València, Museu de Prehistòria de València
Ajuntament de València, Secció d'Investigació Arqueològica Municipal-SIAM
Ajuntament de Riba-Roja de Túria, Museu Visigot de Pla de Nadal-MuPLA
Ajuntament de Lliria, Museu Arqueològic de Lliria-MALL

Imatges

Arxiu Equip Horta Vella. Universitat de València; Arxiu Equip València la Vella. Institut Català d'Arqueologia Clàssica; Arxiu SIAM. Ajuntament de València; Arxiu SIP. Museu de Prehistòria de València; Biblioteca del Museu de Prehistòria de València; Arxiu Institut Català d'Arqueologia Clàssica; Albert Ribera; Isabel Escrivà; Arquitectura Virtual; Archivo del Senado. Patrimonio Histórico-Artístico del Senado; Archivo Fotográfico Museo Nacional del Prado; Biblioteca Nacional de España; Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial. Patrimonio Nacional; Museo d'Arqueologia de Catalunya-MAC. Barcelona; Museo Arqueológico Municipal de Cartagena; Museo Lázaro Galdiano. Madrid; Musée Paul Valéry. Sète, Francia; Subdelegació del Govern Palau Montaner, Barcelona; Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid; Antonello Dellanotte. Fotógrafo; Rafael de Luís Casademunt. Fotógrafo

Muntatge i execució producció

Património Inteligente S.L. amb la col·laboració de Carpintería Hnos. del Toro

Transport

Quadre S.L.

Assegurances

Allianz

Organització i producció

Diputació de València, Museu de Prehistòria de València

Amb la col·laboració institucional

Ajuntament de València
Ajuntament de Riba-Roja de Túria
Ajuntament de Lliria
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Amb la col·laboració personal

Vicent Escrivà (SIAM); Mercedes González (SIAM); Vicent Lerma (SIAM); Pepa Pascual (SIAM); Patricia Planells (MuPLA); Diana P. Ramos (MuPLA); Cristina Silvestre (MuPLA); Xavier Vidal (Ajuntament de Lliria)

CATÀLEG

Coordinadors edició

Esperança Huguet Enguita
Albert Vicent Ribera i Lacomba

Autors

JM. de Antonio; J. Botella; J.M. Burriel; O. Caldés; M. Castro; P. Diarte; A. Espinosa; C. Godoy; A. Guilabert; S. Gutiérrez; F.J. Heras; E. Huguet; T. Hurtado; J. L. Jiménez; JM. Macias; A. Marcos; J. Morin; L. Olmo; J. Ortega; R. Pérez; R. Pliego; A. Ramón; A. Ribera; M. Riera; F. Rodríguez; AM. Ronda; M. Rosselló; D. Ruiz; I. M. Sánchez; M. Tendo; J. Vizcaino

Disseny catàleg

Espirelius

Traducció i correcció catàleg al valencià i castellà

Joaquim Abarca Pérez

Traducció a l'anglès

Route 66 idiomas

Imatges

© SIP, © SIAM, © Universitat de València, © Institut Català d'Arqueologia Clàssica, © Patrimonio Nacional, © Patrimonio Histórico-Artístico del Senado, © Museo Lázaro Galdiano. Madrid, © Biblioteca Nacional de España, © Musée Paul Valéry, © Archivo Fotográfico Museo Nacional del Prado, © Museo d'Arqueologia de Catalunya, © Museo Arqueológico Municipal de Cartagena, © Subdelegació del Govern Palau Montaner, Barcelona, © Museo Nacional Thyssen-Bornemisza. Madrid, © Antonello Dellanotte, © Rafael de Luís Casademunt

Impressió catàleg

Gràfiques Vimar

Edita

Museu de Prehistòria de València
Diputació de València

© del text: els autors

© de les imatges: els autors
o institucions propietàries

© de l'edició: Diputació de València.
Museu de Prehistòria, 2019

ISBN: 978-84-7795-838-3
DL: V-3665-2019

Agraïments

Llorenç Alapont; Joaquin Botella,
Josep Burriel; Òscar Caldés;
Paco Fababuj; Empar Juan;
Alexandre Mateu

ÍNDIX

- 7 Pròleg
- 11 Introducció
- 15 Les migracions germàniques a *Hispania*
F. J. Heras
- 21 La diàspora dels visigots
A. Ribera
- 29 Els visigots davant l'espill de la història
C. Godoy
- Les ciutats del regne visigòtic**
- 35 Toledo: la ciutat del rei
J. Morin, I. M. Sánchez
- 45 La fundació d'una nova ciutat: *Reccopolis*
P. Diarte, M. Castro, L. Olmo
- 51 Les ciutats visigodes del nord-est peninsular
J. M. Macias
- Valentia* i el seu territori en els segles v i vi**
- 59 El final del món romà a *Valentia*
A. Ribera, I. Escrivà
- 67 *Valentia*: ciutat episcopal
A. Ribera, M. Rosselló

- 77 Les fases tardoromana i visigòtica de la vil·la de l'Horta Vella (Bétera, València)
J. M. Burriel, J. L. Jiménez, M. Rosselló
- 83 El monestir de Punta de l'Illa de Cullera (València)
M. Rosselló

La integració de *Valentia* i el seu entorn al regne visigòtic

- 89 *Valentia*: ciutat de frontera (550-624)
A. Ribera
- 97 València la Vella. Un jaciment encara per descobrir
E. Huguet, J. M. Macias, A. Ribera, F. Rodríguez i M. Rosselló
- 105 Les monedes del jaciment visigòtic de València la Vella (Riba-roja de Túria, València)
O. Caldés
- 111 Monedes en ús en l'Antiguitat tardana a l'entorn pròxim de *Valentia*.
La moneda en l'àmbit visigòtic
T. Hurtado
- 119 El vidre en època visigoda
A. Ramón
- 125 Evidències funeràries rurals al *territorium* de *Valentia* entre els segles VI i VII dC
J. Botella
- 133 El Tolmo de Minateda: de Senable a Teodomir
S. Gutiérrez

Al sud i a l'est, l'altre costat de la frontera

- 141 *Ilici* i l'evolució territorial entre els segles VI i VII
A. Guilabert, A. M. Ronda, M. Tendero
- 149 El territori d'*Allon*
A. Espinosa, D. Ruiz, A. Marcos

- 155 *Carthago Spartaria*, una plaça forta bizantina
J. Vizcaino
- 165 Les Illes Balears dels segles v a viii dC.
Algunes noves dades aportades per l'arqueologia del segle XXI
M. Riera

El nord també existeix

- 171 L'edifici visigòtic dels Casals del Mas de Sabater, Morella, els Ports (Castelló)
J. M. de Antonio, R. Pérez

La vida quotidiana

- 177 Economia productiva, societat i comerç
E. Huguet, J. M. Macias, F. Rodríguez, M. Rosselló
- 185 La moneda al regne visigòtic
R. Pliego
- 195 Les seques visigodes del territori de València
A. Ribera

Teodomir i el palau de Pla de Nadal. El final d'un món

- 203 El dux Teodomir i el seu temps
A. Ribera, M. Rosselló
- 213 Pla de Nadal (Riba-roja de Túria), palau de Teodomir
A. Ribera, M. Rosselló
- 221 Diverses esferes, diverses dinàmiques.
La transformació de València i la seua regió durant el segle VIII
J. Ortega

- 230 **Referències bibliogràfiques**

VALÈNCIA LA VELLA. UN JACIMENT ENCARA PER DESCOBRIR

E. Huguet, J. M. Macias, A. Ribera, F. Rodríguez i M. Rosselló

ICAC

De mite a repte arqueològic

Un indret amb muralles com aquestes, que conserva parets de més de tres metres d'alçada, no podia passar desapercebut. Són quasi cinc hectàrees de superfície dalt d'un promontori que s'elevava uns quaranta metres sobre l'entrada del barranc de la Cabrassa al riu Túria. Per això és un dels jaciments valencians dels quals tenim notícies més antigues. El Consell de València mencionà el topònim de València la Vella l'any 1374, amb ocasió d'un projecte de transvasament d'aigua del riu Xúquer al Túria. Ja aleshores devia ser un indret valorat per la seua antigor i, el 1458 (la Batlia, doc. 1152, '1524 v'), signà una llicència a Joan Gonçalbo per a la «recerca de tresor», segons consta en l'Arxiu del Regne de València. El poeta Jaume Roig, també en el segle XV, hi dedica uns versos, en la seua obra *L'Espill o Llibre de les dones*.

El perquè del nom de València la Vella per a aquest indret és una incògnita, i el topònim va causar una associació i correlació temporal amb la ciutat romana de *Valentia*. Diversos estudiosos de les èpoques moderna i contemporània associaren aquestes restes a una ciutat anterior a la fundació de *Valentia* i, fins i tot, la identificaren amb altres ciutats romanes o també ibèriques o cartagineses. Gràcies a l'arqueologia totes aquestes suposicions varen esvair-se en els anys setanta del segle passat, quan la destrucció de part del jaciment i de les seves muralles, pels treballs de construcció d'un pont sobre la via fèrria València-Llíria, van ocasionar un gran impacte. Encara avui podem observar rebaixos de dos metres en el vint per cent del jaciment.

Aquest malaurat fet va ocasionar una prompta intervenció del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València (SIP) i la Universitat de València. Gerardo Pereira i Carmen Aranegui dirigiren tres intervencions arqueològiques que documentaren importants

< Vista exterior de la muralla i la torre, destruïda en 1978.
València la Vella. Foto: Rafael de Luis.

Vista del riu Túria al seu pas per València la Vella. S'aprecien els murs de l'acròpolis a la zona alta. Foto: *Projecte València la Vella*

restes arquitectòniques i establiren una cronologia del segle IV dC en avant. Amb això desaparegué el mite arcaïtzant de València la Vella i s'obriren noves incògnites històriques. No obstant això, la nova cronologia va comportar un desinterés per part de la recerca arqueològica valenciana, orientada cap a altres períodes històrics en aquell moment.

València la Vella es troba a uns 3 km al sud-est de la localitat de Riba-roja de Túria, només a uns 16 km de València capital i a escassos 4 km del jaciment de Pla de Nadal. La seua ubicació i característiques defensives i urbanes coincideixen amb altres assentaments visigòtics hispànics. Parlem d'una mena de ciutadella encimbellada situada en un indret estratègic. Des d'ací hi ha un control visual dels principals tossals de l'entorn (els Cara-sols, la Muntanyeta dels Frares, el tossal de Montiel, la Vallbona, la Vallesa de Mandor i la llima de Betxí), es

vigila el camí que devia anar riu amunt i està prop d'un pas per travessar el Túria. Aquestes mateixes condicions foren valorades per l'exèrcit republicà espanyol que hi ubicà trinxeres i nius de metralladores pertanyents a la línia defensiva «la Immediata», construïda a uns 12 km de la capital, per a frenar l'exèrcit franquista.

Els estudis de Miquel Rosselló, van incidir en la cronologia visigòtica de l'assentament, sorgiren nombroses preguntes envers la seua funcionalitat i relació amb el palau acabat de descobrir de Pla de Nadal o amb la ciutat de *Valentia*. És clar que no es pot parlar d'un procés de substitució geopolítica d'una ciutat per una altra. *Valentia*, de la mà del bisbe Justinia, esdevingué una important seu episcopal cristiana i epicentre del culte martirial a sant Vicent que es mantingué activa fins a l'arribada de l'islam.

Cal concebre València la Vella, actualment considerada una fundació datada a partir de mitjan del segle VI, com el resultat d'una nova concepció urbana i territorial promoguda pel regne visigòtic de *Toletum*, i completament compatible amb les antigues ciutats romanes que perduraren en el temps. L'anàlisi de les ceràmiques i de les monedes recuperades ens mostra una plena sintonia comercial entre ambdues ciutats. Molts productes forans documentats al litoral també eren freqüents riu amunt.

Era diferent la població d'un lloc respecte a l'altre? S'hi practicava el culte arrià en lloc de l'ortodox? Aquest nou assentament potser va tindre un paper de control militar com a conseqüència de les tensions territorials del sud-est hispànic en mans de l'Imperi d'Orient?

Per resoldre definitivament tots aquests aspectes, només cal donar temps a l'Arqueologia.

Present i futur d'una oportunitat polièdrica

Pocs jaciments «verges» tenen la potencialitat de València la Vella. És un assentament poc excavat —uns 230 m²—, ple d'incògnites històriques i de reptes de conservació arquitectònica i d'integració social.

Cal tenir en compte que es troba a prop de la tercera àrea metropolitana de l'Estat espanyol, de dos milions d'habitants, i que gaudeix d'una xarxa de comunicacions que, fins i tot, ha situat una estació de metro a sis-cents metres. És un jaciment dins d'una àrea metropolitana que confereix a la localitat de Riba-roja de Túria la possibilitat d'ésser un dels referents hispànics de l'arqueologia visigòtica més accessible i profitós per a la divulgació d'un període històric fonamental per a entendre la formació de l'edat mitjana.

Amb aquesta voluntat treballa l'àrea de Turisme i Patrimoni de l'Ajuntament de Riba-roja. L'any 2016 es va signar un conveni de col·laboració amb l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica per a la documentació i l'estudi del jaciment. L'ajuntament havia adquirit varies finques rurals on es troba la meitat de València la Vella, dins el Parc Natural del Túria. D'aquesta manera es genera un espai de doble interès patrimonial i natural, d'alt valor arqueològic, paisatgístic i biològic. En aquest context positiu, cal afegir la museïtzació i la creació recent del Museu Visigòtic del Pla de Nadal (MUPLA) i les nombroses actuacions de recreació històrica que promou la vila.

L'any 2016, trenta-sis anys després de la darrera excavació i en un context molt més favorable, un equip d'arqueòlegs valencians i catalans va tornar a remoure-hi la terra a la recerca de respostes. Inicialment, la fórmu-

la triada ha estat l'excavació associada als cursos d'estiu d'Arqueologia Cristiana i Visigoda. No es tracta exclusivament d'un projecte de recerca, sinó d'una aposta docent a llarg termini amb la voluntat de potenciar l'interès i les noves vocacions pel que fa a l'antiguitat tardana a terres valencianes.

Fins a l'actualitat s'han desenvolupat quatre breus excavacions arqueològiques que s'han centrat en l'estudi de les muralles i en la identificació dels sectors urbans que conformen l'assentament, aquests últims en part condicionats per l'orografia. D'una banda, actuar sobre la muralla era una necessitat imperiosa perquè calia valorar l'estat de conservació dels segments més afectats per la destrucció del segle passat. De l'altra, distribuir sectorialment els sondejos estratigràfics ens ha permès, de cara al futur, identificar i prioritzar les àrees arqueològiques on intervindre. També s'ha efectuat una prospecció geofísica parcial del subsòl i, molt especialment, una documentació topogràfica i fotogramètrica exhaustiva mitjançant els recursos tecnològics actuals.

Descripció preliminar de València la Vella

Els resultats apunten a un centre urbà ben planificat i executat homogèniament. Hem vist com l'urbanisme intramurs està sincronitzat amb el traçat de la muralla, i la documentació d'un femer —als afores de la ciutat—, ens mostra una clara organització per a l'adobament de les terrasses agrícoles perifèriques, imprescindibles per a la producció de queviures. Altres indicis també ens fan ser optimistes per a la recerca del demà. Hi ha un sector artesanal amb evidències d'un taller de vidres. Les monedes

Vista actual de la zona monumental envaïda per la vegetació.
Foto: Albert Ribera

recuperades, procedeixen de seques de nombrosos indrets d'Hispania i de la Mediterrània que ens assenyalen la vitalitat econòmica i comercial del lloc.

La muralla és l'element patrimonial més significatiu, tant per l'extensió com pel nivell de conservació. És un assentament d'unes 4,8 ha de superfície, el qual, en la part més elevada assoleix uns 41 m d'alçada respecte al curs del Túria. Sobre un perímetre teòric de 981 m, es conéixen uns 416 m, si bé hi ha moltes parts ocultes per la vegetació o els terraplens. La muralla conserva una alçada màxima de 3,10 m i la seua grossària oscil·la entre els 2,10 i 1,90 m. Es va fer a partir de dos murs paral·lels de maçoneria de calç i amb reble intern —*emplecton*— de pedres i argiles procedents del rebaix de la roca que es va efectuar abans de la construcció de les defenses. Hi han set torres amb seguretat, tot i que

podria haver-hi un màxim de vint-i-cinc o vint-i-huit. Els trams del cingle del riu devien tindretindrien una protecció menor.

La muralla és una obra homogènia i bastida unitàriament. No apreciem encara fases constructives i la tècnica emprada és molt homogènia, alhora que comuna a altres muralles visigòtiques hispàniques (Recopolis, Puig Rom, etc.). Les torres que hem estudiat, afectades en el segle xx, eren aproximadament quadrades i amb un rebliment intern semblant al de les muralles. Els seus murs enllaçaven amb els dos de la muralla de forma que travaven entre ells proporcionant una millor cohesió i evitant desprendiments dels farciments per la seua espenta lateral. Fins ara, no s'ha identificat cap evidència del pas superior de la muralla.

La topografia del jaciment presenta varies zones, probablement aterassades, tot i que cal ser cautelosos perquè les transformacions agrícoles contemporànies poden haver-ne distorsionat la percepció actual. Es distingeix una primera plataforma elevada, que anomenem «acròpolis» i que, amb una superfície de 0,22 ha es desenvolupa a l'entorn dels 90 i 97 m d'altitud. Es troba sobre un petit monticle que configura l'escarpat septentrional vora el riu. Hi es troba un important edifici, en avançat procés d'excavació, pavimentat amb morter de calç de qualitat, i que estaria cobert per teules planes i corbes. Hi ha un altre monticle central, vora els 90 m d'altitud i amb una superfície d'unes 0,3 ha, però presenta un deficient nivell de conservació.

La resta de l'assentament consta de dues plataformes intermèdies on els sondejos estratigràfics han documentat diverses restes. D'una banda, una zona

intermèdia-baixa que limita amb la muralla central i meridional. Ací s'assoleix una extensió de 0,77 ha i una altitud entre els 85 i 88 m. És l'indret millor conegut i on s'ha treballat intensament al costat de la muralla. La plataforma inferior assoleix unes 1,27 ha i entre els 80 i 84 m d'altitud. Tot sembla indicar que aquest sector es el centre principal de l'assentament. Ací excavaren, fa quaranta anys, Gerardo Pereira i Carmen Aranegui, de la Universitat de València. Localitzaren dos importants edificis que reutilitzaren carreus romans de pedra —calcària dolomítica grisa blavosa— que deuriem haver estat extrets de la propera ciutat d'*Edeta* (Llíria). Es trobaven al voltant d'una gran plaça o explanada, encarada al possible accés principal de la ciutat pel sud, flanquejat per les restes de dues grans torres. Des de fora arriba un ample camí que talla la roca en el seu recorregut.

Cronologia i context històric

El recinte de València la Vella és una fundació *ex novo* d'un castre emmurallat, tal vegada amb funcions urbanes, coetani a l'etapa de consolidació de l'estat visgot.

Els reblements constructius del costat intern de la muralla ens han proporcionat fragments ceràmics que permeten datar-ne la seua construcció a partir de mitjan del segle vi. Aquest seria el moment de fundació del nou nucli urbà, a partir de fragments d'àmfora d'importació i de ceràmiques comunes d'àmbit regional que s'han documentat àmpliament en aquest territori.

Cal recordar el context històric del moment, amb

Inici de l'excavació del sector al costat de la muralla. Campanya 2016. Foto: *Projecte València la Vella*

contínues disputes internes per la successió al tron, els enfrontaments amb els regnes veïns —merovingis i sueus— i, fonamentalment, la intervenció dels bizantins en el conflicte dinàstic visgot aprofitada per a ocupar una franja costanera des del Xúquer fins a Cadis, convertida en la província bizantina de *Spania* (554-628). Totes aquestes circumstàncies endarreriran la incorporació total i efectiva de *Valentia* al Regne visgot de Toledo fins l'arribada de Leovigild (569-586).

Aquest monarca contribuirà resoltament a la unificació i al control territorial d'Hispania enfront d'altres regnes que covejaren els dominis visigots, i davant de les pre-

tensions independentistes dels dirigents hispanoromans i de la influent Església catòlica que no estava disposada a acceptar un rei arrià.

Serà en aquest context quan, la fins llavors autònoma *Valentia*, quedarà integrada de mode efectiu al regne visigot de Toledo, que assumirà un important paper en el conflicte romanogòtic a causa de la seua situació fronterera davant del territori bizantí. Prova d'això serà l'empressonament a València del rebel Hermenegild, fill de Leovigild i fins aleshores coregent de la Bètica, o la presència en aquests convulsos moments d'un bisbe arrià en la seu episcopal valenciana, fet que es pren com una prova de l'increment poblacional visigot i, especialment, de l'existència d'un important contingent militar.

Amb tot, les investigacions en curs estan matisant certs aspectes. S'ha pogut determinar la construcció *ex novo* del recinte a partir de mitjan del segle VI, la presència (per mitjà de prospecció amb georadar) de nombroses estructures (edificis) i espais oberts (places) que apunten cap a un urbanisme organitzat i uniformement planificat, més enllà d'un simple *castrum* amb meres funcions defensives. A més, s'hi documenta un flux continuat d'importacions ceràmiques, almenys, fins a la meitat del segle VII (àmfores, sigil·lades, ungüentaris) que acrediten la importància d'aquest enclavament fortificat i el seu caràcter privilegiat i cosmopolita com a punt d'arribada de productes de tot la Mediterrània en la tardoantiguitat.

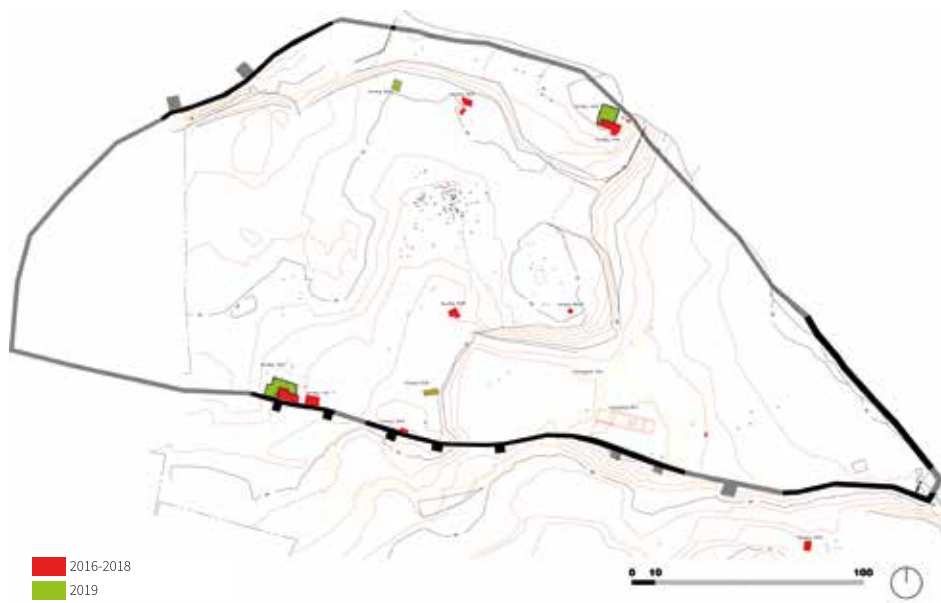
De l'altra banda, s'ha constatat la producció local de vidre, normalment associada en aquesta època a centres urbans per l'autoabastament.

Totes aquestes noves dades convergeixen a assenyalar que es tracta d'un assentament que va arribar a agrupar la població del seu entorn i amb atribucions administratives i de jerarquització del territori.

Aquestes característiques «urbanes», unides a la cronologia i context històric de la seua construcció, el caràcter *ex novo*, planificat i monumental, plantegen la possibilitat que «València la Vella» fora una fundació reial d'època de Leovigild, monarca que fundà noves ciutats com Recopolis (Guadalajara) l'any 578 o Victoriaco (Àlaba) el 581, com a part de l'estratègia constructiva promoguda i desenvolupada per l'Estat visigot en el seu procés de formació i consolidació, ja que no cal oblidar que la fundació de ciutats era una prerrogativa reial.

El moment final del jaciment encara és una incògnita, ja que els treballs agrícoles de la zona fins fa poques dècades han malmés part de la informació arqueològica. Fins ara, no s'han identificat restes que es puguen associar a actes violents com destruccions o incendis, com sí ocorre a Pla de Nadal, cosa que fa pensar en un abandonament pacífic i una erosió gradual de l'assentament, o de part d'aquell, més que no en un episodi bèl·lic. Amb les dades actualment disponibles, sembla que l'ocupació de l'assentament finalitzaria a partir de les darreries del segle VII o als inicis del segle VIII, si jutgem pel material arqueològic recuperat fins al present. No hi ha indicis d'una ocupació islàmica en l'època de l'emirat. Tan sols apareixen algunes ceràmiques disperses.

Tanmateix, en l'estat actual de la investigació, de la seua superfície total, tan sols se n'ha excavat una mínima

Plànol de las excavacions realitzades a València la Vella (2016-2019).

part. Caldrà esperar, doncs, a intervenir en una major part del jaciment, per a resoldre incògnites com la cronologia precisa de fundació, el moment final de l'assentament o la configuració interna de l'espai.

València la Vella constitueix un repte científic i de socialització rellevant del patrimoni històric.